

УДК [321/323]

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-20-26>

Світлана Була

ORCID: 0000-0002-5627-4348

Марк Савчук

ORCID: 0009-0005-1063-3885

СУБНАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

У статті вивчається субнаціональний політичний процес загалом і місцеве самоуправління зокрема в контексті післявоєнної відбудови України. Автори аналізують оптимальну для повоєнних реалій модель місцевого самоврядування, в умовах децентралізації. Основною метою дослідження є пошук моделі місцевого самоврядування, яка забезпечить ефективне управління та розподіл ресурсів у перші повоєнні роки, з урахуванням соціоекономічних викликів, що постали перед країною. Досліджуються приклади країн із різними моделями самоврядування та наслідки апробації таких моделей у пошуку позитивних практик.

У дослідженні аналізується вплив структури та функцій місцевих представницьких органів на локальну демократію, порушено питання про ефективність демократії в перші повоєнні роки. Зосереджено увагу на встановленні ролі субнаціональних одиниць у відбудові країни в інституційному вимірі. Визначаються механізми залучення ресурсів та інвестицій на проекти громад і можливість налагодження міжнародної співпраці представниками місцевої влади.

Зазначено, що розвиток громад має базуватися на їхніх унікальних соціально-економічних і культурних особливостях. Для забезпечення сталого розвитку регіонів пропонується перегляд адміністративно-територіального устрою, підтримка інституційної спроможності громад та розширення можливостей локальної демократії. Автори наголошують на необхідності координації зусиль між центральною владою, громадами та міжнародними донорами для забезпечення прозорого фінансування та справедливого розподілу ресурсів. Увага також приділяється міжнародному досвіду країн Європейського Союзу, особливо держав Вишеградської групи, які успішно реалізували територіальні реформи

Аналізується важливість громадянських організацій, як неполітичних структур, щодо контролю влади для підвищення ефективності її роботи.

Ключові слова: моделі місцевого самоврядування, субнаціональний політичний процес, локальна демократія, громадянське суспільство, післявоєнна відбудова.

Вступ. Згідно з розрахунками Київської школи економіки, загальну суму збитків, що стосуються лише житлового фонду до грудня 2022 р., оцінюють приблизно в 54 млрд доларів США. Ця сума включає понад 150 тисяч пошкоджених чи зруйнованих житлових будівель, серед яких 131 тисяча приватних будинків, 17,5 тисячі багатоквартирних будинків і 280 гуртожитків. Деякі міста, як-от Мар'їнка, Бахмут, Маріуполь, Сєвєродонецьк, можуть стати об'єктами відновлення майже з нуля. На жаль, кожен день приносить лише збільшення збитків [5]. Місцеве самоврядування є важливим елементом політичного ландшафту, сприяє розвитку громад, реалізації їхніх потреб. Україна після широкомасштабного вторгнення не може дублювати інститути, що були притаманні мирному часу. Через нерівномірне спустошення низки громад і їхніх господарств уже зараз необхідне дослідження можливих шляхів повоєнного розвитку. Державна стратегія відбудови передбачає надання громадам однієї із ключових ролей, нині немає уявлення про часові, матеріальні та людські ресурси, якими можна буде послуговуватися.

Виконавчі органи місцевих рад мусять утворювати комісії для аналізу збитків і формування переліку об'єктів, на відновлення яких необхідні компенсації. З огляду на те, що в Україні 1 469 об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), можна припустити, що критерії оцінювання збитків і ефективності такої роботи різнитимуться від громади до громади [13]. Такі ризики наштовхують на думку про потребу більшої централізації заради якомога швидшого відновлення, але така гіперконцентрація обов'язків у національній владі може стати на заваді ефективному виконанню поставлених завдань. Отже, необхідно вже нині дослідити роль, яку треба відвести місцевому самоуправлінню в перші найважчі повоєнні роки.

Мета наукової розвідки полягає в пошуку необхідної моделі місцевого самоврядування та загалом перебігу субнаціонального політичного процесу для підвищення ефективності управління процесами відновлення держави.

Матеріал і методи дослідження. Проблематика питань місцевого самоврядування нині активно досліджується з метою напрацювання теоретичної основи для формування стратегій відбудови. Серед науковців, що приділяли особливу увагу даній проблематиці, такі: Д. Вишневський, І. Древаль, М. Добровольська, І. Арутюнян, М. Коваленко, О. Нижник, А. Радкевич, І. Поповиченко, І. Пирога й інші. Багато робіт пишуться у співпраці авторами на замовлення західних інститутів, що є безособовим, але вкрай цінним внеском у визначену проблематику.

Результати та обговорення. Концептуалізація поняття субнаціонального політичного процесу відбувається через дослідження інститутів, що функціонують у межах, менших за загальнонаціональні. З огляду на це в політології не може бути єдиного визначення субнаціонального регіону. Дослідники застосовують критерії поділу, що дадуть змогу розмежувати територію або спільноту відповідно до об'єктивних характеристик. Субнаціональна одиниця може не відповідати формальному адміністративно-територіальному поділу, що прийнятий у країні, а географічні межі можуть поширюватися навіть на території інших країн, але їх об'єднуватимуть специфічні культурні, соціальні, історичні, економічні та політичні особливості [2].

На цьому етапі російсько-української війни визначилась тривала лінія фронту, яка спустошила громади, де пролягала. Уже зрозуміло, що так званий сухопутний коридор у Крим є межею, яка визначає особливо постраждалі від війни території, утворює нову субнаціональну одиницю, цілковито спустошену внаслідок війни. Для відновлення спокійного життя й економіки на особливо постраждалих територіях необхідна нова політика регіонального розвитку. З огляду на те, що Україна вибрала інтеграцію в ЄС стратегічним пріоритетом, будувати таку нову політику необхідно в контексті концепту «Європи регіонів». Натепер «Європа регіонів» означає врахування різноманітності спільнот, підтримки культурної, соціальної, політичної ідентифікації на місцях, а також економічну спеціалізацію, що створює взаємовигідні конкурентні умови в регіональному масштабі. Процес територіалізації в Європі орієнтується на місцевий підхід і збільшення повноважень субнаціональних органів, тим самим суб'єктивує громади як політичних акторів [7]. Проте розуміння поняття місцевого самоврядування може суттєво різнитися та залежати від вибраної моделі місцевого самоврядування. Під час проведення аналізу ролі місцевого самоврядування в політичній системі головний акцент робиться на тому, чи є вони складовою частиною механізму держави [14].

Отже, модель місцевого самоврядування визначає зв'язок центральної влади з місцевою, розмежовує їхню відповідальність і обов'язки, є формалізованою системою функціонування субнаціонального політичного процесу. Найпоширеніша серед дослідників типологізація моделей місцевого самоуправління послуговується функціональним взаємовідношенням і розподілом компетенції між центральними та локальними органами управління. Відповідно до такого поділу виокремлюються чотири моделі місцевого самоуправління: англосаксонська, континентальна, іберійська та радянська. Радянська модель гіперконцентрована та відкидає

будь-яку диференціацію владних повноважень, беручи до уваги наявний історичний досвід, точно не відповідає вимогам, актуальним для України. Іберійська історично склалася в Іспанії та латиноамериканських країнах, являє собою складний і неоднорідний синтез різних практик, ця система не притаманна країнам інших регіонів.

Варто детально проаналізувати англосаксонську та континентальну моделі, що є найбільш наближеними до української стратегії розвитку та які називають загальними, через принциповість їх розуміння місцевої політики. У межах англосаксонської моделі, що функціонує у Сполученому Королівстві, Канаді, Австралії та США, місцеві представницькі органи функціонують автономно. Така система відносин має тривалу історію та формувалась на підставі традицій захисту від централізованого владарювання. Ключова характеристика англосаксонської моделі полягає у виборності до всіх місцевих представницьких органів і відсутності уповноважених представників національної влади [15]. У такій системі владних відносин формується поняття «деволюція», що від британських учених перейшло і до континентального наукового дискурсу. Термін «деволюція» означає передачу частини владних повноважень від загальнонаціонального уряду до органів регіональної влади, що оптимізує процес національного урядування, звільняє його від питань локального характеру та підвищує ефективність вирішення таких завдань через краще їх розуміння на місцях. У цьому контексті деволюція розглядатиметься як сума комплексних заходів із передачі влади із центру в регіони, що стимулює політичний процес на місцях, тож у сучасних умовах є суто прагматичним актом. Британська політична система зазнала значних змін наприкінці минулого століття. У 1998 р. у Британії почався процес деволюції, наслідком чого стало стрімке збільшення важливості регіональної політики й унезалежнення місцевих урядів від центру з низки питань [6].

Батьки-засновники Сполучених Штатів формулювали федералізм так, що він конституційно розмежує повноваження національного уряду та влади штатів, делегує організацію муніципального управління другим. Отже, самоврядування у країні має поліваріативний характер, з відмінностями в поділі на адміністративно-територіальні одиниці, порядок формування місцевих органів влади та їхню компетенцію. У результаті еволюційного розвитку місцевого самоврядування склалися, хоча є багато модифікацій, три основні форми: мер – рада, рада – менеджер і комісійне управління. Цей поділ визначає основні владні інститути на локальному рівні та їхню відповідальність. Американська система дозволяє забезпечити демократичне представництво та керований розвиток з огляду на міжрегіональну конкуренцію. Кожен штат зацікавлений у залученні більших інвестицій і створенні придатних умов для ведення господарчої діяльності, а тому підлаштовує систему місцевого самоврядування під фактичні вимоги ринку, у чому можна побачити ще один рівень системи стримувань і противаг США [3, с. 108–153]. Така система передбачає наявність тривалої традиції самоуправління, якої Україну позбавила російська та радянська окупації, отже, у сучасних умовах насадити державу, політика якої формується «знизу – угору», ухваленням низки законів згори вниз неможливо.

Друга модель називається континентальною, оскільки притаманна Франції, Італії, Фінляндії та багатьом іншим країнам, що перейняли європейські традиції адміністрування. Таку модель розуміють як об'єднання виборності та представництва в місцевих органах і паралельного призначення від центра уповноважених осіб, для здійснення контролю щодо дотримання законності органами місцевого самоуправління на нижчому адміністративно-територіальному рівні. Також вони санкціонують рішення субнаціональних легіслатур і виконують завдання, що ставить уряд зі столиці. Традиційно в Європі більшість країн є унітарні, тож національна влада в одноособовому порядку може впливати на статус субнаціональних органів, але із другої половини ХХ ст. відбувається процес поступової децентралізації, передачі більших адміністративних, організаційних, фінансових функцій, відповідно до потреб громад [11]. Для України характерна саме така система, до 2014 р. держава потерпала через надмірну

концентрацію ресурсів у руках уряду в Києві. Реформа децентралізації стала однією з найуспішніших в історії України та принесла більше повноважень муніципалітетам. Протягом війни органи місцевого самоврядування всіх рівнів ефективно співпрацювали з військовими адміністраціями та вирішували кризові проблеми, як-от великий наплив біженців. Проте проблема значних демографічних змін у громадах може негативно вплинути на ефективність управління [9, с. 80–81].

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що в Україні є потреба продовжувати розбудову децентралізованої системи місцевого самоврядування на підставі наявного в нас конституційного ландшафту. Але через суттєві соціоекономічні зміни, спричинені війною, можна переглянути адміністративно-територіальний поділ із визначенням функцій новоутворених територій. Ті регіони, що були у глибокому тилу або є опорними пунктами, що отримали значний приток населення та куди переїхали підприємства, мають стати самодостатніми політичними акторами, які вирішуватимуть більше завдань із розвитку території, без потреби в залученні додаткових ресурсів із центру. Ті регіони, що стали спустошені через війну та куди люди фізично не зможуть оперативно повернутися, мають тісно співпрацювати з національним урядом для якнайшвидшого забезпечення благоустрою громад.

Реформа адміністративно-територіального устрою України є складовою частиною широкого процесу вдосконалення територіальної організації влади. Основна мета цієї реформи полягає у створенні територіальної бази для перерозподілу функцій і компетенцій між місцевими органами публічної влади, оновленні моделі муніципального управління й удосконаленні міжбюджетних відносин. Інакше кажучи, основна мета полягає в тому, щоб надати реальний зміст місцевому самоврядуванню в нашій державі [10, с. 40–42]. Роль громади має полягати в наданні першочергового імпульсу, створенні локальної стратегії, яку допоможе опрацювати центральна влада. Жодних рішень щодо органів місцевого самоврядування не можна нав'язувати та відстороняти від ухвалення рішень, але уряд має стати «руками відбудови» тих громад, що втратили всі ресурси для самоуправління [13].

Відбудова має відповідати принципу субсидіарності, коли будь-які дії будуть виправдані з погляду на наявні можливості на національному, регіональному та місцевому рівнях. Дослідники часто ототожнюють принцип субсидіарності із принципом децентралізації, оскільки проблема, за можливості, вирішується на найнижчому рівні, а національна влада відіграє субсидіарну (допоміжну) роль. Для налагодження такої співпраці необхідна координаційна взаємодія, коли різні рівні влади кооперуються для формування спільних рішень [10, с. 34–39]. Уже нині потрібне формування національної стратегії відновлення, що забезпечить політико-правові умови, у межах яких громада зможе вибирати оптимальний шлях розвитку та залученості ресурсів. Фінансування має відбуватися прозоро та справедливо, тож визначення зон більшої уваги з боку центру буде необхідним і тимчасовим кроком для повернення життя на всю територію країни. Необхідне зміцнення наявних інституцій, адаптації їх під соціоекономічні реалії, з якими Україна зіткнеться. Для цього необхідно забезпечити чітко визначений розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування всіх рівнів і їхніми виконавчими органами.

Одне з найактуальніших питань територіальних громад полягає в пошуку фінансування для покриття нагальних потреб і відновлення, оскільки податкові надходження не можуть покрити всі видатки місцевих бюджетів. В Україні ухвалений Закон «Про співробітництво територіальних громад», який надає можливість поглибленої співпраці громад для взаємного розвитку. Проте за допомогою деяких змін держава здатна підсилити інституційні можливості територіальних громад у контексті залучення фінансування в напрямках долучення громад до наявного співробітництва, надання громадам можливості надавати фінансові позики для інфраструктурних проєктів, а також можливість створювати фонди фінансування інфраструктурних проєктів. Громадам варто звернути увагу на можливість залучення зовнішнього

фінансування, адже вже є низка європейських проєктів, що готові інвестувати в українські громади [10, с. 72–76].

Важливою функцією місцевої влади є робота на створення позитивного іміджу своєї громади, із чим уряд може допомогти лише ресурсною підтримкою, але розбудова на ресурсах бідної держави буде вкрай неефективною, тож органи місцевого самоврядування мають взяти на себе ініціативу із залучення інвестицій міжнародних партнерів. Представники громад мають представляти муніципалітети на міжнародних економічних форумах, налагоджувати зв'язки з міжнародними партнерами та не чекати, що за них це зробить хтось інший.

Поодинокими прикладами можуть стати представники великих міст, мер Львова А. Садовий, який активно взаємодіє на міжнародних економічних форумах, доповідає про необхідність усебічної підтримки України, навіть у період повномасштабної війни. Також варто відзначити мера Києва В. Кличка, який на Всесвітньому економічному форумі в Давосі обговорює з партнерами питання повоєнного відновлення держави [8, с. 177–180]. Місцева влада здатна пропонувати інвесторам готові проєкти, в інтересах громади, супроводжувати інвестора від першого контакту до повноцінного запуску підприємства, сприяти у проходженні бюрократичних процедур і пропонувати вигідні локації для вкладання своїх фінансів. Така співпраця зумовлює синергію злагодженості роботи на всіх рівнях місцевого самоврядування.

Важливим аспектом успішності громад є наявність у керівництва ОТГ усвідомлення своїх переваг, робота на їх подальший розвиток. Уже під час війни є можливість розвивати джерела відновлювальної енергетики через ініціативи місцевої влади, зважаючи на великий попит на децентралізацію енергетичних потоків у державі та потребу суто в пошуку надійного інвестора, надання йому вигідного місця для розташування вітряків, міні-ГЕС та СЕС. У результаті збільшення кількості підприємств не тільки створюються робочі місця та наповнюється казна, а з'являється попит на працівників, що в умовах рівної конкуренції приводить до підвищення заробітної плати і стане важливим чинником заохочення до повернення людей до своїх домівок в Україні [1, с. 210–234]. Згідно з оцінками експертів, більшість громад нині пасивна, а залучення донорів відбувається фрагментарно. Треба скорочувати розрив між громадами, оскільки нові проєкти продовжують заходити в ті ОТГ, досвід роботи з якими міжнародний бізнес уже має. Необхідно поглибити співпрацю на рівні обласної та місцевої влади, що забезпечить рівномірні можливості для зв'язків слабшим громадам, що надалі допоможе в розвитку організацій громадського суспільства, які в багатьох випадках стають здатні пропонувати громаді комплексні рішення, які мають потенціал стати основою для стратегій відновлення всієї громади [4].

Центральною проблемою українських еліт, яка залишається актуальною навіть у період повномасштабного вторгнення, є політичні амбіції, авантюризм, це стосується також регіональних політиків. Ці негативні явища поглиблюються впливом корупції в державному апараті. Прикладом може служити скандал, пов'язаний із Владиславом Атрошенком, який обіймав посаду мера Чернігова. Політик із сумнівною репутацією та численними корупційними скандалами веде інформаційні кампанії, поширює інформацію про його конфронтацію із центральною владою, зокрема із Президентом України [3].

Розголошення всіх політичних суперечок призвело до репутаційних втрат для Чернігова зокрема й України загалом, демонструє інституційну непостійність і конфліктність вітчизняної політичної системи. Такий підхід не сприяє гарантуванню безпеки фінансових вкладень і залученню міжнародних інвестицій. Варто відзначити, що такий стиль поведінки В. Атрошенка може бути пояснений відсутністю в нього інтересу до розвитку міжнародного бізнесу в Чернігові, оскільки він особисто володіє значною часткою міського капіталу та не виявляє інтересу до створення стимулів для вільного ринку з високим рівнем конкуренції [8, с. 177–180].

Отже, єдиний шлях забезпечення швидкого розвитку регіонів – розбудова інститутів локальної демократії, укорінення стабільного ліберального субнаціонального режиму. Початок

війни ознаменувався згуртованістю громадян перед спільною загрозою, усвідомленням своєї ідентичності та відповідальності перед країною, але важливо, щоб потреба в розвитку власного міста, села, селища теж сприймалася в межах власної відповідальності. Від усвідомлення свого становища, обізнаності у правах і можливостях щодо ефективного застосування інструментів локальної демократії залежить ефективність функціонування місцевих інституцій. Субнаціональний політичний рівень є найбільш близьким до громадян, тож їх залученість є вимогою для післявоєнної відбудови країни. Національне законодавство гарантує громадянам такі інструменти локальної демократії: електронні петиції, доступ до засідань, загальні збори, звернення, мітинги, консультативно-дорадчі органи, бюджет участі, можливість самоорганізації та прояв ініціативи. Проблеми є з механізмом упровадження цих інструментів і сприйняттям місцевої політики як другорядної проєкції загальнонаціональної. Політичні актори мають брати на себе ініціативу з формування необхідних локальних нормативних актів, щодо конкретизації законодавчих положень у порядку використання інструментів місцевої демократії [12].

Забезпечити стабільну демократію та стати противагою владі здатне лише громадянське суспільство. Необхідність залучення громадян місцевою владою до окремих елементів управління населеним пунктом прямо зазначено в конституціях, законах і нормативних актах європейських країн, рішеннях органів місцевого самоврядування. Важливо, щоб муніципальна влада вбачала у громадянському суспільстві не загрозу, а опору та союзника, який здатний спрямувати та підказати. Розвиток громадянського суспільства є водночас причиною і наслідком побудови демократії, воно відображає актуальний стан позаполітичної сфери соціуму, механізми комунікації з органами влади на субнаціональному рівні. Необхідно підтримувати проєкти громадянського суспільства, об'єднувати їх із місцевим бізнесом, тим самим створювати незалежну гілку влади, що буде здатна стримувати місцеву владу та створювати політичну конкуренцію.

Українське громадянське суспільство активно взяло участь у розробленні маніфестів і концепцій відновлення. Наприклад, перед минулорічною конференцією в Лугано понад 100 громадських організацій уклали «Луганську декларацію». Ці маніфести охоплювали як принципи відновлення України, так і міжнародну ситуацію. Було створено численні візійні документи різного рівня деталізації щодо процесу відновлення. Однак важко оцінити їхній вплив на позицію влади, оскільки натепер відсутня загальнодержавна стратегія відновлення. Позитивним є відзначення активності громадянського суспільства в розробленні навчальних програм для учасників відновлення, особливо на рівні громад. Завдяки процесу децентралізації в Україні новостворені громади отримали нові повноваження та відповідальність, але зіткнулися із браком фінансових ресурсів, досвіду, інфраструктури та кадрів. Важливою проблемою є передача повноважень із центрального на місцевий рівень без відповідного фінансування на місця. В умовах війни та необхідності відновлення ця ситуація стала ще більш актуальною. У зв'язку із цим навчання органів місцевого самоврядування в таких складних сферах, як інженерний захист територій, оновлення містобудівної документації, розвиток житлово-комунальної сфери тощо, потребує значно більших ресурсів і масштабів, ніж наявні нині [4, с. 24–35].

Розвиток субнаціональної політики й ефективних інститутів місцевого самоврядування є не лише необхідною умовою для забезпечення міцності держави, а тому і пріоритетом національної безпеки, а також ознакою демократично-правового та соціального розвитку держави – кандидата на вступ у Європейський Союз. Муніципальна реформа в Україні формується на західних цінностях і стандартах публічної політики ЄС. Досвід країн-партнерів, наприклад країн Вишеградської групи, є цінним для України. Ці держави також пройшли шлях трансформації політичних систем, зокрема й через реформування територіального устрою й інституціоналізації місцевої демократії. Усі країни регіону прийняли імплементацію європейських стандартів самоврядування в національну правову систему, адаптували їх під умови динамічних

змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Реформа децентралізації в Україні – це одне з найбільших державних досягнень, за результатами якого був розвинений субнаціональний рівень політики, який дав поштовх для розвитку громадянського суспільства країни, формування нових еліт і рекрутингу політичних кадрів, зміцнення матеріальної та фінансової основи, тобто базису соціальної системи, а також реалізації соціальних та інфраструктурних проєктів для збільшення кількості локальних інвестицій. Для подальшої європейської інтеграції Україна має вкорінювати західні цінності в субнаціональний політичний процес, продовжувати інституціоналізацію місцевої влади [10, с. 97–105].

Висновки. Субнаціональний політичний процес і місцеве самоврядування відіграватимуть провідну роль у повоєнній відбудові України. Це твердження вже підкріплене державною стратегією, що визначає роль громад у вирішенні завдань у сфері відновлення. Для підвищення ефективності відбудови необхідне подальше теоретизування, напрацювання рішень щодо формалізації політико-правових відносин центральної влади з муніципальною, проведення територіальної реформи та залучення інвестицій на місця. Демократичний розвиток країни загалом залежить від розвитку локальних демократій, тож потрібно продовжувати впроваджувати європейські практики в місцеву політику та розбудовувати громадянське суспільство. Субнаціональний рівень політики є найближчим до громадян, тому його розвиток одразу позитивно позначиться на українцях і допоможе у приборканні лих перших повоєнних років.

Література:

1. Відбудова України: принципи та політика. Center for Economic Policy Research. 2022. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.
2. Головка І. Парадипломатія субнаціональних акторів: потенціал та форми реалізації. *Грані* : науково-теоретичний альманах. 2016. № 138 (10). С. 23–30.
3. Гончарова К. Організаційно-правові форми місцевого самоврядування в Україні та США: порівняльно-правове дослідження : дис. ... докт. філос. наук : 081. Одеса, 2002. 218 с.
4. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення / Київський міжнародний інститут соціології. 2023. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf.
5. Загальна сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України через війну, зросла до майже \$138 млрд. *Київська школа економіки*. 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamyh-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zroslo-do-mayzhe-138-mlrd/>.
6. Козак Т. Соціальний контекст регіональної політики у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії. *Вісник Львівського університету*. Серія «Міжнародні відносини». 2012. № 31. С. 104–110.
7. Куриляк М. Еволюція концепції «Європи регіонів» у рамках регіональної політики ЄС. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2. С. 60–67. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2018/2\(52\)/EVD_2018-2-60-67.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2018/2(52)/EVD_2018-2-60-67.pdf).
8. Міжнародне співтовариство та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 18–19 квітня 2023 р. / за заг. ред. : М. Палінчак, М. Король, В. Химинець. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 500 с.
9. Місцеве самоврядування в умовах відновлення України: виклики та перспективи : матеріали Міжнародного круглого столу до Дня місцевого самоврядування в Україні, м. Київ, 9 грудня 2022 р. / за заг. ред. Л. Комахи, В. Колтун, Ю. Дехтяренка. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2022. 166 с.
10. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості : тези доповідей Сьомої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 25 серпня 2023 р. Київ : АПСВТ, 2023. 307 с.
11. Наумкіна С. Європейська система місцевого самоврядування та її креативне втілення в сучасній Україні. *Освіта регіону*. 2013. URL: <https://socialscience.uu.edu.ua/article/1040>.

12. Панкратова В. Використання інструментів локальної демократії в Україні: правові аспекти. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 101–106.
13. Пирога І., Пирога М. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 77. С. 117–123.
14. Співак Д. Сучасні теорії та моделі місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики* : збірник наукових праць / гол. ред. С. Ківалов ; відп. за вип. Л. Кормич. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія» ; Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2012. Вип. 44. С. 112–124.
15. Шпак Ю., Стешенко Т. В. Сучасні моделі місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації* : збірник наукових статей за матеріалами Науково-практичного семінару, м. Харків, 14 жовтня 2016 р. Харків, 2016. С. 162–170.

References:

1. Vidbudova Ukrainy: pryntsypy ta polityka (2022) [Reconstruction of Ukraine: principles and policy]. *Center for Economic Policy Research*. Retrieved from: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf [in Ukrainian].
2. Holovko, I. (2016). Paradyplomatiia subnatsionalnykh aktoriv: potentsial ta formy realizatsii [Paradiplomacy of subnational actors: potential and forms of implementation]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh "Hrani"*, 138 (10), 23–30 [in Ukrainian].
3. Honcharova, K. (2002). Orhanizatsiino-pravovi formy mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini ta SSHA: porivnialno-pravove doslidzhennia [Organizational and legal forms of local self-government in Ukraine and the USA: a comparative legal study]: *dokt. filos. nauk: 081. Odesa, 218 s.* [in Ukrainian].
4. Doslidzhennia initsiatyv u sferi povoiennoho vidnovlennia (2023). *Kyivskiy Mizhnarodnyi instytut sotsiologii*. Retrieved from: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf [in Ukrainian].
5. Zahalna suma priamykh zbytkiv, zavdana infrastrukturi Ukrainy cherez viinu, zrosla do maizhe \$138 mlrd (2023) [The total amount of direct damage caused to the infrastructure of Ukraine due to the war has increased to almost \$138 billion]. *Kyivska shkola ekonomiky*. Retrieved from: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zros-la-do-mayzhe-138-mlrd/> [in Ukrainian].
6. Kozak, T. (2012). Sotsialnyi kontekst rehionalnoi polityky u Spoluchenomu Korolivstvi Velykoi Brytanii ta Pivnichnoi Irlandii [The social context of regional policy in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia "Mizhnarodni vidnosyny"*, 31, 104–110.
7. Kuryliak, M. (2018). Evoliutsiia kontseptsii "Yevropy rehioniv" u ramkakh rehionalnoi polityky YeS [The evolution of the concept of "Europe of regions" within the framework of EU regional policy]. *Ekonomicnyi visnyk Donbasu*, 2, 60–67. Retrieved from: [http://www.evd-journal.org/download/2018/2\(52\)/EVD_2018-2-60-67.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2018/2(52)/EVD_2018-2-60-67.pdf) [in Ukrainian].
8. Mizhnarodne spivtovarystvo ta Ukraina v suchasnykh hlobalnykh tsyvilizatsiinykh protsesakh: aktualni ekonomichni, polityko-pravovi, bezpekovi ta sotsialnohumanitarni aspekty (2023) [The international community and Ukraine in modern global civilizational processes: relevant economic, political-legal, security and social-humanitarian aspects]. *M. Palinchak, M. Korol, V. Khymynets (Eds.). Materialy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU "Hoverla", 500 s.* [in Ukrainian].
9. Mistseve samovriaduvannia v umovakh vidnovlennia Ukrainy: vyklyky ta perspektyvy (2022) [Local self-government in the conditions of restoration of Ukraine: challenges and prospects]. *L. Komakhy, V. Koltun, Yu. Dekhtiarenka (Eds.) Materialy Mizhnar. krugloho stolu do Dnia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. Kyiv: Navch.-nauk. in-t publ. upr. ta derzh. sluzhby Kyiv. nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka, 166 s.* [in Ukrainian].
10. Munitsypalna reforma v konteksti yevrointehratsii Ukrainy: pozytsiia vlady, naukovtsiv, profspilok ta hromadskosti (2023) [Municipal reform in the context of the European integration of Ukraine: the position of the authorities, scientists, trade unions and the public]. *Tezy dopovidei Somoï shchorichnoi vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv: APSVT, 2023. 307 s.* [in Ukrainian].

11. Naumkina, S. (2013). Yevropeiska systema mistsevoho samovriaduvannia ta yii kreatyvne vtilennia v suchasni Ukraini [The European system of local self-government and its creative implementation in modern Ukraine]. Retrieved from: <https://socialscience.uu.edu.ua/article/1040> [in Ukrainian].
12. Pankratova, V. (2022). Vykorystannia instrumentiv lokalnoi demokratii v Ukraini: pravovi aspekty [Use of tools of local democracy in Ukraine: legal aspects]. *Nove ukrainske pravo*, 2, 101–106 [in Ukrainian].
13. Pyroha, I., & Pyroha, M. (2023). Rol mistsevoho samovriaduvannia u vidbudovi v umovakh voien-noho stanu [The role of local self-government in reconstruction under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzh-horodskoho natsionalnoho universytetu*, 77, 117–123 [in Ukrainian].
14. Spivak, D. (2012). Suchasni teorii ta modeli mistsevoho samovriaduvannia [Modern theories and models of local self-government]. S. Kivalov (Eds.) *Aktualni problemy polityky: zb. nauk. pr.* (Vols. 44), (pp. 112–124). Odesa: Natsionalnyi universytet “Odeska yurydychna akademiia”; Pivdenoukraiynskiy tsentr hendernykh problem [in Ukrainian].
15. Steshenko, T. (2016). Suchasni modeli mistsevoho samovriaduvannia [Modern models of local self-government]. Yu. Shpak, T. Steshenko. *Aktualni problemy derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia v konteksti konstitutsiinoi modernizatsii: zb. nauk. st. za materialamy Nauk.-prakt. seminaru*, m. Kharkiv, 14 zhovtn. 2016 r. Kharkiv, 2016. S. 162–170 [in Ukrainian].

Svitlana Bula, Mark Savchuk. Subnational political process and local self-government in the context of post-war reconstruction in Ukraine

The article examines the subnational political process in general and local self-government in particular in the context of Ukraine's postwar reconstruction. The authors analyze the optimal model of local self-government for post-war realities in the context of decentralization. The main purpose of the study is to find a model of local self-government that will ensure effective management and allocation of resources in the first postwar years, taking into account the socio-economic challenges facing the country. Examples of countries with different models of self-government and the consequences of testing such models in search of positive practices are studied.

The study analyzes the impact of the structure and functions of local representative bodies on local democracy and asks about the effectiveness of democracy in the first postwar years. The article focuses on establishing the role of subnational units in the reconstruction of the country in the institutional dimension. The mechanisms for attracting resources and investments for community projects and the possibility of establishing international cooperation by local authorities are identified.

It is indicated that the development of communities should be based on their unique socio-economic and cultural characteristics. To ensure sustainable development of the regions, it is proposed to revise the administrative-territorial structure, support the institutional capacity of communities, and expand the possibilities of local democracy. The authors emphasize the need for coordination of efforts between the central government, communities, and international donors to ensure transparent funding and equitable distribution of resources. Attention is also paid to the international experience of EU countries, especially the Visegrad countries, which have successfully implemented territorial reforms.

The importance of civil society organizations as non-political structures in controlling the government to improve its performance is analyzed.

Key words: *models of local self-government, subnational political process, local democracy, civil society, post-war reconstruction.*

Відомості про авторів:

Була Світлана – доцент кафедри політології, Львівський національний університет імені Івана Франка.

Савчук Марк – магістр кафедри політології, Львівський національний університет імені Івана Франка.